

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA INKLYUZIV TA'LIMNI
RIVOJLANTIRISH.**

Qo'ziyeva Durdona Baxtiyor qizi

*Farg'ona viloyati Buvayda tumani
29-sonli davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori*

Annotatsiya: *Inklyuziv ta'lim - bu bolalarning ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, normal hayotni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilimlarni olish imkonini beradigan jarayon.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, qonun, maktabgacha ta'lim, "Umum ta'lim", "Maxsus ta'lim", "Inklyuziv maktab".*

Аннотация: *Инклюзивное образование – это восстановительный процесс, необходимый для развития нормальной жизни детей, независимо от их социального положения.*

Ключевые слова: *Инклюзивное образование, право, «Общее образование», «Специальное образование», «Инклюзивная школа».*

Abstract: *Inclusive education is a recovery process necessary for the development of a normal life for children, regardless of their social status.*

Key words: *Inclusive education, law, "General education", "Special education", "Inclusive school".*

O'tgan yillar davomida maxsus ehtiyojli bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida ma'lum bir sezilarli ishlar amalga oshirildi. Biroq inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish faqatgina asosan shahar miqyosida bo'lib qishloq hududlarida hali-hamon maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqda.

Bolalarning qobiliyatlaridan va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etilishi kerak. Inklyuziv ta'lim tushunchasi rasmiy ta'lim tushunchasidan ancha kengroq. Bu ta'limda ko'proq o'qishda, o'rganishda imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlanadi. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni bo'lib, u barcha uchun ta'limning mavjudligini nazarda tutadi, bu alohida ehtiyojli bolalarning ta'lim olish imkoniyatini ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'lim mahalliy ta'lim tizimi uchun ma'lum bir yangilikdir, shuning uchun uni modellashtirish va amalga oshirishning barcha bosqichlarida malakali boshqaruvni talab qiladi. Inklyuziv ta'lim shakli ta'lim jarayonining barcha sub'ektlariga taalluqlidir: nogiron bolalar va ularning ota-onalari, normal rivojlanayotgan o'quvchilar va ularning oilalari, o'qituvchilar va ta'lim sohasidagi boshqa mutaxassislar, ma'muriyat, tuzilmalar va boshqalar. Shu sababli, maktabgacha ta'lim muassasasining faoliyati nafaqat nogiron bolani o'qitish va tarbiyalash uchun maxsus shart-sharoitlarni yaratishga, balki tarbiyachilar o'rtasida o'zaro tushunishni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Inklyuziv ta'lim va tarbiya uzoq muddatli strategiya bo'lib, mahalliy ish sohasi sifatida

emas, balki maktabgacha ta'lim tizimining barcha sohalarda faoliyatini tashkil etishga tizimli yondashuv sifatida qaraladi.

Inklyuziv ta'limning jahonda rivojlanishiga qaraydigan bo'lsak bevosita rivojlangan davlatlar tajribasiga nazar tashlaymiz. Masalan:

Buyuk Britaniyadagi inklyuziv ta'lim bu mamlakatda uzoq tarix va an'anaga ega bo'lgan maxsus ta'lim bilan birgalikda ishlaydi. Garchi inklyuziv ta'lim qonuniy ravishda mustahkamlangan va rivojlangan bo'lsa-da, lekin maxsus alohida maktablar o'z faoliyatini davom ettirmoqda va ota-onalari ular uchun ushbu ta'lim yo'lini tanlagan bolalar uchun ta'lim maydonining bir qismi sifatida qaraladi.

30 yildirki, nogironligi bois e'tiborga muhtoj millionlab amerikaliklar "Nogiron shaxslar uchun ta'lim qonuni" doirasida ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lib kelmoqda. 1970-yil AQSh maktablarida nogiron bolalarning har beshtasidan faqat bittasi ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lgan xolos. 1979-yili "Barcha nogiron bolalar uchun ta'lim " qonuni qabul qilingandan so'ng vaziyat o'zgardi va ular ham barcha bolalar singari ta'lim olish imkoniyatini berdi. Bugun esa AQShda oliy o'quv yurtlarini bitirgan imkoniyati cheklangan mutaxassislar ish topishda barcha qatori teng huquqlarga ega.

Yuqoridagi jumalardan rivojlangan davlatlarda inklyuziv ta'limning qay darajada rivojlanganligini ko'rishimiz mumkin. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun maktabgacha ta'lim tizimiga tarkibiy o'zgartirishlar kiritish muhimdir. Maxsus ta'lim oddiy ta'limning bir qismi bo'lishiga qaramasdan, o'zining tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, boshqaruv jamoasi va ta'minot tizimidan tashkil topgan ikkita ta'lim tizimi amalda qo'llanilib kelinmoqda. Barcha tarbiyalanuvchilarning talablariga javob beruvchi "Inklyuziv maktabgacha ta'lim" da bunday tizimga ehtiyoj qolmaydi.

Inklyuziv ta'limning maqsadi imkoniyati cheklangan bolalarning sog'lom bolalar qatorida erkin ta'lim olishi va bolalar o'rtasida o'zaro hurmat va hamjihatlikni shakllantirish hamda ularni ijtimoiy muhitdan uzilib qolmasligini ta'minlashdan iborat. Inklyuziv ta'limning imkoniyati cheklangan bolalar uchun ma'lum bir afzalliklari mavjud:

- Boshqa bolalar bilan teng ravishda jamiyatga qo'shila boshlashadi;

- Fikrlash qobiliyati teran ravishda o'sadi;

- Sifatli ta'lim olishda hamda kelajakda Universitetlarda o'qishi, o'zi xohlagan kasbni tanlash va mana shu kasb doirasida ishlash, jamiyatning to'laqonli va mustaqil a'zosi bo'lish imkoniyati;

- Maktab yoki bog'chaga o'z uyidan, ota-onasining bag'ridan qatnash imkoniyati; - Oddiy bolalar hamdardlik, sabr-toqat, bag'rikenglik kabi insoniy fazilatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Inklyuziv ta'limning afzalliklari bo'lgani kabi kamchiliklari ham mavjud. Masalan:

Inklyuziv ta'limning imkoniyati cheklangan bolalar uchun ma'lum bir afzalliklari mavjud:

- Boshqa bolalar bilan teng ravishda jamiyatga qo'shila boshlashadi;

- Fikrlash qobiliyati teran ravishda o'sadi;

Sifatli ta'lim olishda hamda kelajakda Universitetlarda o'qishi, o'zi xohlagan kasbni tanlash va mana shu kasb doirasida ishlash, jamiyatning to'laqonli va mustaqil a'zosi bo'lish imkoniyati;

Maktab yoki bog'chaga o'z uyidan, ota-onasining bag'ridan qatnash imkoniyati; Oddiy bolalar hamdardlik, sabr-toqat, bag'rikenglik kabi insoniy fazilatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

-Inklyuziv ta'limning afzalliklari bo'lgani kabi kamchiliklari ham mavjud. Masalan: maxsus ehtiyojli bolalar uchun zarur bo'lgan pedagog, psixolog hamda boshqa mutaxassislarining yetishmasligi, o'quv binolarining ehtiyojli bolalarning imkoniyatidan kelib chiqqan holda jihozlanmaganligi, maxsus darslarning yetishmasligi va boshqalar.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish har bir fuqarolarning ijtimoiy jihatdan teng ekanliklarini yana bir bor o'zida aks ettiradi. Inklyuziv ta'limning zamirida INSON QADRI atalmish buyuk tuyg'u yotadi.

Zero Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek: "Inson qadri barcha narsadan ulug'".

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.O'zbekiston Respublikasining «Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi Qonuni. T.: 2008 yil.
2. Z. Ibodullayev. Tibbiyot psixologiyasi.-Toshkent. «Iqtisod-moliya» 2008 yil.
3. Vasila Karimova. Salomatlik psixologiyasi. T., 2005 yil.
4. Solso K. Kognitivnaya psixologiya. M.: 2002 yil.
- 5.<https://www.unicef.org>
6. <https://xs.uz>
8. <https://hozir.org>